

SESSIO HOMENATGE A MESTRE GUILLEM COLTELLER

DISCURS DEL PRESIDENT

EXCM. SENYOR:

L'Associació que tineix l'honor de presidir, complint un d'els deures a què ve obligada per llurs Estatuts, el d'enaltir als metges preterits, va acordar, amb motiu de la celebració del IV CONGRÉS, posar en el saló del Consistori d'aquesta gloriosa ciutat, una làpida que recordés als presents y esdevenidors el nom d'en Guillem Coltellor, físic que fou d'els Reys Pere III y Johan I.

Vostra Excelència va trobar bo lo nostre propòsit y va donar-nos totes les facilitats per realitzar-lo.

Are vos en fem present, d'avui endavant quedarà perpètuament l'acte que celebrem; l'estructura de la làpida no desmereix de la sumptuositat d'aquest saló y de si en Coltellor és mereixedor de l'homenatge que li tributem, vos ho dirà l'eximi autor de la «Medicina Catalana en temps del Rey Martí» i tants altres estudis que enalteixen els nostres avant-passats, lo Dr. Joseph M.ª Roca.

MESTRE GUILLEM COLTELLER

(SEGLE XIV)

pel Dr. JOSEPH M.ª ROCA

NOTA PREVIA

La vella del 27 de Juny del any 1921, ab ocasió del IV Congrés de Metges de Llengua Catalana tingut a Gerona, se celebrà en la sala Consistorial l'homenatge al metge geroni migeval, Mestre Guillem Colteller.

Presidia el Batlle de la ciutat, qui tenia a sa dreta el President del Congrés Dr. Pascual y a sa esquerra el General Governador Militar, senyor Carranza. Ocuparen llocs en la Presidencia, lo Dr. Barguñà, representant el Vicari capitular car la Mitra estava vagant, y el president de la Diputació al ensems representant la Mancomunitat.

Oberta la sessió, el Dr. Pascual manifestà que'ls metges catalans, ab motiu del Congrés, se proposaren homenatjar a son eminent predecessor Colteller fins suara ignorat; y que pera portar a terme aytal propòsit sols trobaren facilitats pér part del Ajuntament, al qui agraeix la decidida colaboració apor-tada pera perpetuar el recort del gran metge geroni.

L'Alcalde, en nom del Ajuntament, respongué que's sentia orgullós de sumarse al homenatge d'admiració que'ls metges catalans tributaben al qui fou preclar professor. Considera l'acte que s'estava celebrant d'altíssima esperitualitat, exempt d'egoismes y d'interessos privats y també d'una valor imponde-

rable, car enlayraba l'home humil, excels per sos mèrits y ses virtuts. Desitja que'ls Congressos Mèdichs esdevenidors se guexin la tasca de glorificació dels qui s'ho mereixin y axi, ab l'exemple dels morts, se perfeccionaràn els vivents.

Acaba agrahint en nom del Ajuntament l'acort del Congrés de colocar una làpida en honor de Mestre Guillem Coltell en la Sala de sessions, que servirà pera que'ls geronins admirin y respectin constantment al qui fou sabi conciutadà llur. Seguidament descobreix la làpida, esclatant un aplaudiment unànim.

La làpida es de pedra de Gerona: l'ha projectada En Rafel Massó, eruditissim arquitecte geroni, y obrada un esculptor també geront. En los quatre corns hi han sengles escuts: de Sant Jordi, de Catalunya, de Gerona y de la Medicina. La llegenda, en gòtic català, diu com segueix: «ANNO DOMINI MCMXXI. A MESTRE GUILLEM COLTELLER. FISICH DELS REYS PERE III Y JOHAN I. EL CONGRÉS DE METGES DE LLENGUA CATALANA CELEBRAT A GERONA». Pera l'acte de la festa la làpida estava adornada ab una garlanda de flors y dessota s'hi veia la reproducció fotogràfica d'una lletra autògrafa del Mestre geroni.

Descoberta la làpida, En Joseph M.ª Roca llegí lo següent ELOGI:

Любовь моя! Ты для меня
Были бы: (О) (О) (О) (О)
Ни одна из моих забот не огорчила бы
Сердце мое: (О) (О) (О) (О)

¹ EXCM. E ILUSTRISSIMS SENYORS:

SENYORES, SENYORS, COMPANYS:

No es pas aquesta la primera vegada que'm trob enfront un auditòri dirigintli la paraula, ja qu'entusiasmes y devocions sentits pregonament y que perduren, m'han forçat a ferho per espay de molts anys, y com si no fos prou, amichs y companys, mestrejats per la benevolença, m'han sovint enlayrat a llochs honorífichs obligadors d'actes públichs y orals. Però ab tot y aytal habitut, continuada durant llarch temps, may com ara havia sentida l'impressió que dóna el dubte d'assolir la comunió espiritual què's deu establir entre'l s'oyents y el lector, fent que les ànimes s'unexin y transitoriament convisquin, impregnades del meteix sentiment. Y és, senyors, que l'amor propi personal, que jo puch sacrificar per ésser meu, avuy s'és esvahit pera cedir respectuosament y generós son lloch, en aquests moments, al portant-veus innominat, al heraut circunstancial de la Medicina catalana, la qual compleix un dever sagrat honorant sos homens eminents pretèrits, honorantse al ensembs, puix com l'Humanitat, les antigues Institucions, en les quals circula saba històrica, estan integrades més pels morts que pels vivents.

Los qui sentim sincerament la tradició, qui admirem les gestes y l'actuació positiva dels nostres avant passats, els professem agrahiment y pregona reconexença, car ennoblit lo llinatge català ens ennoblien y dignificantlo ens significaben: per ells tenim encara, de dret, personalitat ben definida. Y jo, que

¹ Les signatures de documents sense indicació de procedència, pertanyen al ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ.

voldría que l'elogi correspongués a la gratitud, sento certa temença, ja que ab tot y la meva voluntat, potser no sabré palesarvos com se mereix la valor del homenatjat, minúscula molècula si voleu, petita bolva d'aquella Catalunya que, malgrat los defectes de sos homens, defectes inherents a tot poble, constituhia un element poderós de civilisació mediterrania y les seves naus solcaben totes les mars, rumbejant els pals de güella sobre camp d'or: els seus prohoms de ciencia, d'arts y de lletres, per llurs mèrits propis, tenien beligerancia mundial, les seves lleys eren respectades y adoptades per altres pobles y la llengua nacional, l'excelsa llengua catalana, el Verb nostrat, que sols parlantlo ab devoció respectuosa se resa a la Patria, aquesta llengua tres voltes santa, llavors gaudia de totes les honors, de totes les prerrogatives, donchs si en les Cancilleries s'hi trobaba parionia ab les altres llengües, dintre la terra, ademés d'ésser el verb de la llar, podia parlarse en alta veu ab els reys y els jutges y ab Deu nostre Senyor, qui exaudia més plaent les oracions, ja qu'essent aquestes lo perfum del cor dels catalans, eren resades pels devots en català, per ésser la llur parlaría natural y propia.

És per aquesta veneració al passat que la Medicina catalana, congregada enguany, per feliç escayença, sota la presidencia d'un geroni de cor y de seny, vol proclamar desde aquesta tribuna l'excelsitud d'un ilustre metge, romàs oblidat fins suara: y ab motiu del sojorn del IV Congrés en la Urb de la qual ne fou ciutadà insigne, volem els metges catalans, aprofitant l'avinentesa, alçarlo demunt lo pavés de la seva gloria y perpetuar son nom, precisament en l'alberch que sintetisa el payral dels fills de la Ciutat catalana de socarrer, que per bona ventura és símbol dels pobles espiritualment orfebres, escullits per Deu, obradors en plena nebulosa del bressol aurífic que havia de gronxolar ab cançons de gesta la Patria totjust infantada; y després, abans de l'època esplendorosa de Catalunya, també Girona fou la mortalla augusta del sobirà, fill del qui promulgà els Usatges y genitor del qui inicià l'espandiment nacional.¹

¹ «Lo Rey.

Com nos haiam ops un d'aquells escuts lonchs antichs qui son aqui en lo nostre archiu per posarlo sobre la Tomba que havem feta fer en la seu d'aquesta ciutat per tralladarhi la ossa del Comte de Barchinona qui morí en aquestes partides mananyos de certa sci-

Entre'ls jochs preferits del poble d'Atenas hi figurava la cursa de les antorxes: homens joves se situaben a distancies iguals entre'ls murs de la vila y l'altar de Prometeu, bastit a les portes del jardí d'*Academus*. A una senyal convinguda, lo miñó més proper al altar hi encenia una antorxa y corrent la portaba al segon y aquest al terç y axí successivament. Lucreci el poeta llatí suicida, qu'endolcí l'amargor filosòfica de ses obres ab la mel de la poesia, se preval d'aquest jòch pera ferhi una bella imatge: les generacions humanes passantse l'antorxa de la vida de l'una a l'altra. ¹

La Medicina Catalana també l'ha mantinguda encesa a través de les centuries, l'antorxa de la cultura medical; també de l'una a l'altra de les generacions llurs, els nostres mestres se l'han anada passant, abrandada sense interrupció, d'ençà que Catalunya sentí les primeres cançons catalanes brollant dels lla-vis de pastors y mariners. Però si començà ab flama esmortuvida, migrada, s'inicià son esclat ab Ramon Lull y sobretot ab

cia quencontinent vista la present façats escurar e si ops ho ha separar lo dit escut de guisa que sia bell així com se pertany lo qual nos tramatats sens triga. Dada en Gerona sots nostre segell secret XXVIII de Setembre del any MCCCLXXXV *Rex Petrus.*

Domino Rex Mandavit Michi Bartholomeus de Avellaneda».
R. 1289 fol. 194.

En aquesta tomba, a que fa referència lo Rey En Pere, hi posaren la següent inscripció:

«*Hoc in tumulo jacet corpus illustris ac potentis viri Domini Raymuni Berengarii Comitis Barchinone, filii Domini Raymundi Berengarii Comitis Barchinone qui Usaticos condidit.*

*Hic, propter multitudinem et densitatem crinum cripsi-
sarum, fuit dictus CAP DE ESTOPES.*

*Qui vulneratus decessit nonis decembris anno Domini MLXXXII, e
fuit sepultus in eodam tumulo constructo foris in presenti sede juxta por-
tam et post modum, translatus per Illustrissimum Principem et Domi-
num Domnum Petrum tertium Aragonum Regem, ipsius comitis octavum
neptem, quinta die novembris anno Domini MCCCLXXXV regnique sui
quinquagesimo».*

¹ Lucreci. «*De rerum natura*», liv. II vers. 78.

Arnau de Vilanova y de llavors que seguí ab intensitat, si no avençant los altres pobles, sense romandre a la rera-saga.

Gerona, munificeent, havia exornada la gloria de Catalunya ab la forta mentalitat del doctor Pere Renald, canonge de la Seu barcelonina, gramàtic, orador, poeta, teòlech, hagiògraf, diplomàtic, qui ab sa pietat y erudició conquerí l'amistat de Sant Olaguer y del comte Ramon Berenguer terç: ab En Cerverí, lo trovayre conexedor del cor humà, l'enamorat de la comtessa de Cardona, lo qui precedí al Dante en l'elogi de nostre Pere el Gran, car quan el florentí escrigué que'l príncep català

«D'ogni valor portó cinta la corda»,

el poeta geronès feya anys havia dit:

*«Enfans pere cascun dia
faitz vostre ric pritz puiar,
car valor e cortezia
menats quius gardon derrar».* ¹

No podia darse'l cas que l'altíssim poeta, l'immortal fixador grammatical y consagrador de la llengua italiana, home d'extraordinaria cultura y enterat a fons de la poesia provençal, com ho demostrà ab Bertran de Born, Arnau Daniel, Gerard de Borneil y En Foulqué de Tolosa, hagués llegides les rimes d'En Cerverí?

Foren també ornament de l'històrica ciutat, ademés del filàntrop En Nicholau de Morera qui bastí l'Hospital o Asil de Sant Jaume en lo terme del Castell de Medinyà, ² En Jofre de Cruilles, expert almirall y pros capdill: escriptors com el carmelità Fra Francesch Bacó y En Nicolau Aymerich, l'adversari de Ramon Lull: savis en dret com lo conseller de Pere III En Jaume Desmonells y En Tomàs Mieres, mantenedor estrenuu del Dret Català, especialment del pertanyent a la seva comarca: En Francesch Eximenic, enciclopedista de cap de brot y proposita immillorable: lo ferm patriota y decidit defensor del Arxiduch, Fra Benet de Sala, Abat, Bisbe y Cardenal, si bé aquesta dignitat may li fou reconeguda per Felip V. Y més ençà encara, hi

¹ Bibliot. Cat. Ms. núm. 146.—*Cançoner.—Balada.*

² R. 2.197-fol. 189.

aportà pensadors, poetes emèrits, catedràtichs, orientalistes y historiayres.

Es natural que fruytés Sabiesa y Caritat y Patriotisme el poble hont florí la Catedral superba, orgull de tota una raça, vas maravellós, servador d'essències artístiques insuperables y que al ensembs per son arxiu fou faró d'inteligencies sols comparable ab los arxius del Emperador y de la Curia Romana.

Y ab tot y aquests cabals ofrenats al comú tresor de l'honorificència patria, la catalanitat de Gerona, qui ja no era la *parva Gerunda* de Prudenci, sino que era esdevinguda la *Gerunda magna*, no'n tingué abastament y entre l'estol de metges eminents, entre aquests esperits potents y selectes, també hi compta ab un brillant elench de clínichs y ab mestres de clínichs com Mestre Bernat de Bonhora, elegit per Jaume II «*pro legenda medicina*» al reformar l'Estudi general de Lleyda, perque el Rey, el Bisbe, els pahers y els ciutadans honrats d'aquesta ciutat, estàn convençuts «*quo propter lecturam vestram dictum studium plurimum decoretur*». ¹

Y són molts els metges geronins qui no s'han limitat a enaltir la Medicina, sino que han donat prestigi als metges catalans, palesant son altruisme com Mestre Ramon Querol, metge de la Casa reyal, qui, ademés de conressar inteligencies en lo Estudi de Lleyda, fundà, ab la colaboració del Rey, lo Collegi d'estudiants novicis, *de gramatice et logice studio*, en lo Castell de Sobre porta, ² y Mestre Johan Bruguera, instituhint l'Hospital de Gerona a Montpeller; altres, entre els pretèrits, com lo metge juhea Harap, comentant el Talmud, y els moderns, com N'Antich Roca, compartint la càtedra ab la poesia y les matemàtiques y l'eximi Ametller fent l'estudi d'Alfons V d'Aragó a Nàpols, han demostrat ésser conectedors y àdhuch mestres en altres disciplines científiques y literaries sense conxió ab la Medicina, disciplines que cultivaren en llurs lleures professionals, contribuhint uns ab llur civisme y altres ab llur cultura, a donar a la gran família mèdica catalana un deix escayent d'aristocracia intelectual.

Si aquests metges geronins excelsos, boy tots han passat a la posteritat mitjançant el vector de les obres llurs, axí escrites com culturals o benèfiques, Mestre Guillem Colteller, lo qui

¹ R. 208-fol. 20.

² R. 2009-fol. 48.

avuy homenatgem, hi ha passat auriolat ab el nimbe d'agrahitment y admiració dels seus prínceps: aquests han sigut los seus vectors: *inter alios in humanis agentes dignissimum professorem.*¹ Ell no ha deixada cap obra com sos convehins esmentats, ni com Mestre Jacme d'Agramunt un tractat de «Pestilencia e Mortandats», trobat a la Rectoria de Verdú, ni com son contemporani valencià, Mestre Bartomeu Tresbens, ab lo «Llibre de les Nativitats», tractant d'*Astrologia*, y del qual n'hi ha un manuscrit en la Biblioteca Nacional de París y n'hi havia hagut un altre, ab lleugeres variants, en l'antiga Biblioteca del nostre Monestir de Montserrat: ni com En Johan Jacme de Montpeller, son coetani, qui'n dexà el Règimen contra «*epidemia sive pestilència*», existent en la Bib. Univ. de Barc., relligat ab altres tractats:² ni com lo seu compatrici de començaments del segle XVII, En Johan Rafel Moix, ocupantse de Pesta y de Sagnies. Ell, En Colsteller, sols fou un gran clíнич, y el geni del clíнич qui no és autor, és un llum que s'extingeix y sols dexa el cremelló en sos contemporanis que mor ab ells; no fa com el llibre, que és l'expressió vivent y durable del pensament y la ciencia humans.

Però la llum ab que Mestre Guillem iluminà la Medicina

¹ R. 1764-fol. 15°.

² Aquests tractats son lo «Regiment d'epidemia» per Mestre Sanxo de Riudor, dedicat a Mossen l'Arquebisbe de Saragoça, y la «Preservació contra la pestilencia», per Mestre Johan de Tornamirat any 1370.

Los tres estan relligats a la fi d'un volum que conté los següents capitols: «*Alani de plantu nature*». — «*Liber Birrie*». — «*De arbore in qua se suspendunt mulieres*». — «*Seneca de formula vite*». — «*Philosophia magistri Philippi Elephantii cum versibus Nasonis et Ovidii ac proverbiis moralibus commendatione dignis*».

Aytal llibre, que consta de 150 fulls de 213 mm. per 275, havia pertenescut a la Biblioteca del Monestir de frares menorets de Jesús, regalat per En Pere Miquel Carbonell el 27 de Març del any 1487, el qual l'adquirí d'un corredor com se desprend de l'Albarà següent, escrit al final del ultim foli: «Yo Pere Vicens corador de coll jurat, atorch a vos senyer en Pere Miquel Carbonell notari de la present ciutat que ma veu comprat lo present llibra per preu de VIII sous VI (diners) e fonch a XVI del mes de Febrer any mil CCCCLXXIII e per que esta en veritat vos fas lo present albara de la mia ma Pere Vicens.—Bibliot. Univ. Bar.—Secció de M. S. 20 3-6.

migeval catalana, sortosament és arribada a nosaltres reflectada pels documents reials del seu temps, únichs que d'ell parlen; y ab aytals testimonis y sols ab ells, podem bastir de bell nou, encar que sia en escalaborn, la personalitat científica del gran fisicià geroní.

Ademés, de la seva benfactora acció medical, n'hem de juzdicar per lo que feren sos contemporanis sugerits per la potència del seu saber, la claretat de son judici, la serenitat de son seny, condicions que valoren la sua influencia personal y el prestigi professional que justament fruhia, assolint sense cercar-ho que'l s connacionals s'emmirallessin en ell, demanant son consell los qui tenien confiada l'enlayrada missió del govern del poble; ell sí que podia ab justa rahó capgirar l'adagi de la sua època fentli dir: «amich lleyal, castell reyal».

* * *

Encara que'l s diccionaris històrichs no resen una paraula de Mestre Guillem Colteller, perque al no deixar llibre escrit, ni institució fundada, renuncià automàticament a la immortalitat, en l'Arxiu Reyal de Catalunya l'hem anat trobant, adés un ardit, adés un altre, sentint l'emoció estètica del arqueòlech qui, desenterrant d'ací d'allà fragmènts dispersos y ignorats d'una obra d'art, penyora de pretèrites civilisacions, li permeten, si no reconstruirla tal com havia siguda, al menys, referne les linies capdals.

Es clar que d'una essència de delicades sentors, lo que interessa és lo perfum qu'exhala y no la forma y faysó del vas que la serva; però a mi, tot y no essent pas amich de la curiositat malsaniça, m'hauria plagut trobar en qualque manuscrit una miniatura d'època del nostre Arquiatra reyal, reproduint els seus trets fisionòmichs, la seva actitud y el seu habillament, car sembla que, tenint reverència pels actes y virtuts d'una personalitat desaparecida y que no havem coneiguda, los més petits detalls que a ella fan referència y el seu modo d'ésser ens interessen y voldriem encarnarlos, humanisarlos, pera que aumentés y perdurés l'admiració devota que per ella sentim. Ara, no més sabem que li era permès per les Ordinacions reials, com Mestre en Medicina, usar, igual que'l s cavallers y els juristes, correja d'espasa y cinyell d'argent sobreau-

rada y sabates trencades o esflorades, y portar perles y pedres precioses en l'agençament de son trajo; però ignorem la color y calitat de la gonella o del brial y de la capa y la lleu de folradures y la forma y guisa del capell. Y si els artistes no'ns han tramesos aquests detalls, tampoch els literats, en cap libre o document, han dexada grafiada la llur descripció.

Per etzar, furant y escorellant, he trobada una lletra autògrafa de Mestre Guillem, adreçada al Rey En Pere III y sa muller, y de qual contingut parlarem més endavant. És una lletra reveladora de bona y franca caligrafia, angulosa, ab personalitat, escrita per una mà que no dubtaba en ferhi esmenes d'estil y de concepte *calamo currente*. Fou tramesa tal com fou escrita y esmenada, lo que demostra que l'autor tenia prou confiança ab los Reys pera no ferne un trasllat correcte; y que's trameté, ho proba l'haverla trobada en l'Arxiu Reyal y l'anunci qu'en fa la Infanta partera als seus sogres egregis.

Com que'ls instruments caligràfics de la Reyal Cancilleria no més parlen del metge, no és possible fixar d'una manera precisa l'edat y l'Estudi hont cursà la Facultat; però podem fer quelques suposicions que no seran fantasioses.

En aquella època fruhia de molt predicament, entre'ls estudiants del Estats de la Corona Aragonesa, l'Estudi general de Lleyda, situat quasi en lo Centre de la Confederació; però, donat lo prestigi que tenia l'Universitat de Montpeller, molt superior al Estudi de Lleyda y àdhuch a l'Escola de Paris, per més que aquesta rumbegés la divisa «*Saluberrima phisice*» y formés part de l'Universitat que Carles V intitulà filla gran dels Reys de França: y tenint present la relativa proximitat de Gerona a Montpeller, és de creure qu'En Colsteller cursés en aquella Escola, que's suposa fundada per Jaume I, y a la qual els metges geronins tenien tendencia a anar: tant, que més tart sugerí la idea d'un Alberch o *Hospicia*, nomenat després *Hôtel Gironne*, pera catalans: per cert fundat y mantingut com ja havem dit, per un metge geroni, Mestre Bruguera, qui feu la fundació veient el nombre de catalans que hi acudíen; car llavors que'ls estudiants de les Universitats se dividien en Nacions, constituhides per analogia de llengua, interessos y simpaties, el Montpeller escolar constaba de tres: la Burguinyona, la Provençal y la Catalana, composta l'última de catalans, valencians y mallorquins, que's governaben llurs interessos comuns: axò no vol dir que no po-

guessin anarhi d'altres llochs.¹ La fundació de Mestre Bruguera originà les beques que la ciutat de Gerona conservaba encara a últims del segle XIX a l'Escola Medical montpellerina.²

Sabent que al Estudi de Montpellier no's donaba el grau a qui no hagués complert 25 anys: y que al menys necessitaba cinc anys pera que la fama de metge intelligent lo portés a servir la Cort de Pere del Punyalet, sense exagerar pot dirse que no baxaba de trenta anys quan Mestre Coltellor començà a ésser metgé internista de la Casa Reyal; y dich internista, per que existíá la divisió de metges de Física y metges de Cirurgía, axí com alguna especialitat y també dones metgesses.

Lo primer document qu'he trobat parlant de Mestre Guillem Coltellor, fisicià de la Casa Reyal, és del any 1371, y l'últim, de vint anys després, és a dir, que donà sos serveys medicals a dos Reys, car Pere III moríá l'any 1387. Però a Johan I l'ha-

¹ «*La Reyna.*

*Bayle scrivan procurador e hombres buenos porque sabemos que ha vedes de costumbre la qual loamos que a los estudiantes naturales dexas vuestras partidas que van studiar fuera la tierra soccorrides de cierta quantia de moneda en ajuda e sustanimiento suyo rogamos vos muy afectuosamente que ell fiel de casa e buen servidor nostre Johan Montaner bachillero en artes e en medicina el qual por continuar el estudio debe prestamente tornar a Montpellier do ya algun tiempo estudio e ha bien proveytado en sciencia de medicina querades por honra nuestra e porque el dito Johan lo meresce socorrer a aquell en aiuda del dito dalguna covinent quantia para IIII anyos por los cuales entiene en el dito estudio romanir continuamente Sabiendo que porque ell yes pobre e no ha de que se podiesse sostaner en el estudio sines aiuda * e vuestra e de otros fareds en esto obre meritoria e servicio a dios e anos plazer el qual vos agradeceremos muyto por los buenos servicios que el dicto Johan nos ha feylos en nuestra persona e porque sabemos que despera seer muy apte hombre en art de medicina e otra manera lo meresce bien segund Dios yes. Dada en Saragoça dius nuestro siello secreto a X dias de noembre del anyo MCCCLXXXI. Secretarius.*

A los fieles nuestros el bayle escriban procurador e hombres buenos de la Comunidad delas aldeas de Calatayuds. R. 1589-fol. 26.

* Es un petit espai en blanc per a afegir-hi qualche mot.

² Entre els metges geronins relativament moderns, formats a l'Escola de Montpellier, s'hi trèben els noms de Ferran, Ros, Rosés, Thomas, els germans Escarrá, Estrada, Gelabert y Riera, Malpeu, Viader, Gelabert y Roig, Viñas, Coquet, Plaja, Puig, etc.

vía servit molts anys abans d'ésser Rey, quan sols era Duch de Gerona, com aquest meteix ho palesa en lo preàmbul a la concessió que li fa d'un vitalici: «*qui prout experientia restrarum operacionum ab annis nostre infancie citra exercitare vicibus multiplicatis prout altissimo placuit fuisse nostrae persone ut proprie loquamur conservacio et medela.*»¹

* * *

Per les seves condicions meresqué tots los esplendors, que, a volerho, hauria plasmats a sa faysó, puix tenia la primera materia pera ferho: el respecte y l'afecte dels seus reys y, com és natural y lògich, lo dels palacians. El versicle del llibre de l'Eclesiàstich semblaba escrit a posta pera ell: «La ciencia del metge l'enlayrarà a les honors y serà elogiad devant los magnats». ²

Però humil, devot del ombriu com les violetes, modest, home de casa, enamorat de la seva ciutat de Gerona, complerta la missió a la Cort, si no tenia obligació de sojornarhi, no hi romanía: ell no era home pera examenarse en lo buch reyal, car ni l'enlluernaba aquella brillantor faustuosa, ni l'entenebraben el piment, ni el moscat, ni el vi grech, ni el serrabiada de Torroella de Montgrí, beguts en beyres o anaps d'argent sobre-daurats, ni'l distreya el burgit de les caceres, ni el borball de les sales. Retornaba a la seva llar y a les espones dels seus malalts, preferint les converses dels compatriots passejant pe'ls burchs del Mercadal y de Sant Feliu, al xiuxueig de les Corts platxeriores de l'Aljafaría saragoçana, del Palau Major de Barcelona, del Castell de Perpinyà, del Reyal de Valencia, de l'Almudayna mallorquina. Li plavía el garlar de les mallarengues, el pitejar dels pinsans, el cant dels rossinyols, lo xiular de les merles y el xerroteig dels pardals en la devesa geronina y ho estimaba més, molt més que les cançons dels xantres y les dels cantadors sicilians y el cornar dels ministrers, ja que malgrat fossin tan dextres com l'Everlí y En Jacomí y En Magnadança, no superaben al choral de l'auecellada. S'anyorava de contemplar el ball

¹ R. 1764-fol. 159.

² *Disciplina medici exaltabit caput illius et in conspectu magnatorum collaudabitur.—Ecles. XXXVIII.*

rodó en la Plaça de les Cols, mentres en lo Palau les mores balladores, ab moviments cadenciosos, despertaben els sentits dels cortisans; cobejaba els deports populars mirantse els jochs d'habilitat dels tragitadors y escoltant enllehit les facecies dels nans y els acudits y despropòsits dels jutglars y jutglaresses. Tot ho posposaba a la seva dilecta Gerona y a la casa de la qual era propietari y que afrontaba «*ex una parte in carraria seu vico vocato de lalboreda et ex alia parte in via seu vico qui est intra murum novum dicte Civitatem e hospicia que sunt ante dictum murum e per quam viam renditur de ponte vocato dels frares menors intus dictum murum ad monasterium fratrum Sancte Marie de Monte Carmelo.*»¹

Però si ell se'n allunyaba de la Cort Reyal o principesca, quelcom d'ell hi restaba papellonejant en llibertat, com diu lo vers d'Horaci. Les sues ensenyances no foren debades; els seus consells eren exaudits; les sues disertacions, escoltades ab reverencia, no s'esvahien totjust esgranades, car la sana llevor trobaba el sólch preparat y el conreu a punt pera ferla germinar, esclatar en flor y generosa, pròdiga, donar fruyts sanitosos.

Johan I, el seu egregi client predilecte, prohibí les plantacions d'arroç en ayses moxes, estanyades, en los termes de Castelló de Burriana, per les malalties y mortandats que ocasionabien; volía que les ayses correassin pera permetre plantarnhi; feu fer també el drenatge dels ayga-molls y dels llòts de Sant Boy del Llobregat pera que'l seu habitadors no sofrissen «*paludis infeccione*». ² Lo meteix príncep contribuhí al resorgiment de l'Anatomía humana, atuhida ab l'Escola d'Alexandría y reviscolada per Mundini, concedint periòdicament a l'Escola de Medicina lleydatana «*unum hominem cuiuscumque legis seu status*» y que merexedor de la pena de mort sia anegat: «*in aqua judicialiter demergatur et inibi penitus sufocetur*». ³ També ordena que li portin ventrells de grues frescos o salats, no sols pera ell sinó pera tramarre al Rey son pare, no pas perque'l's abellexin solament, sinó perque'l's hi convenen. ⁴

Semblants disposicions no és possible que brollessin espontànies d'un profà en medicina, per cultura que tingués: havia

¹ R. 1685-fol. 212 g.

² Lletres Reyals Johan I Capsa 2 núms. 161-223.

³ R. 1900.—fol. 28.

⁴ R. 1745.—fol. 156 g. y 159.

d'ésser un metge qui les sugerís y encara un metge intelligent, dextre en la seva ciencia. Y sabent la confiança ab que l'honoraba la Casa de Johan I y lo predicament qu'en ella tenia, com no creure en la intervenció oficiosa de Mestre Colsteller en aquestes disposicions, evitant ab les primeres «que infecció d'aer no sen pusque engendrar», ¹ procurant ab la terça la conservació de les relacions anatòmiques pera l'estudi de l'Anatomia, y ab l'última fentse el precursor dels novells opoterapeutes de la XX centuria?

En les epidemies de glànola, que sovintejaben molt, Johan I, tant essent Duch de Gerona com Rey d'Aragó, solia demanar a les autoritats, axí eclesiàstiques com seglars, que juntessin els metges de la ciutat o vila flagellada y fessin una enquesta del estat de l'epidemia, procurant saber si tots los empestats morien o guarien, o si'n morien més que no'n guarien; també volia que diguessin si l'epidemia estava en declinació o en pujament, o en quals persones regnaba més, jovens o vells. Y acaba el rètol o el qüestionari, pera donarli nom modern, demanant qu'es procuri saber el nombre de defuncions per setmana y les causes llurs. ² No s'hi ovira ben clara y diàfana, en aytals enquestes, la sagacitat del clínich, la mà del metge expert?

¹ R. 1726.—fol. 26 g

² «Lo primogenit, etc.

Dehim e manam vos que vista la present façats justar tots los metges de Barchinona a casa den Berenguer de relat e sapiats dels e de cascun dells si en Barchinona moren de la mort pestilencial ques dita epidemia e axi mateix anets a tots los Rectors deles esglésies parroquials e sapiats de tots que personnes hi ha mortes e si saben que sien mortes dela dita epidemia o no e tot aço sapiats del dia que laltra jorn nos ne certificaren dels dits metges com dels dits Rectors fins al dia que la dita certificació que ara nos fara e tot en scrits ab vostra letra com laltra dia faes ab correu cuytat nos trame-tats cor nos per causa ho vullam saber. Data en Perpenya sots nostre segell secret a VIII de Deembre lany MCCCLXXI. *Primogenitus.*

Al feel sotsdispenser nostre Guerau de Vilatorta» R. 1738.-fol 63.

«Lo primogenit.

Bisbe sapiats que nos volem fort saber lo estament daquexa Ciutat ço es d'aquestes malalties pestilencials con ni va per que volem eus pregam que encontinent vos façats venir tots los metges dela Ciutat e ab ells e encare ab totes altres personnes que en aço saber puxen sapiats daquesta malaltia de glanoles com ni ve ne si tots aquells qui lay han ne moren o sin guarexen o sin moren més que

Així meteix en la lletra ab la qual demana el Primogènit al Bisbe d'Urgell que de continent li trameti per escrit, longament e perfecta, el règim que, pera la malaltia de grana que patia lo prelat, li donà un metge excelent que hi havia a Montpeller per nom maestre Johan Jäcme,¹ del qual havem ja parlat. Y altres y altres disposicions que demostren francament y clara com el Príncep s'havia afaysonat el criteri científich del mestre geroní, si és que no ho feya per sugestió directa. Tanta era l'affició que hi tenia Johan I al art medical, que àdhuch n'aplicaba sentencies a la governació del Estat; el seu germà assolí l'apaybagament d'uns bandos locals: ell lo felicita y li recomana qu'en reprimirlos usi més de rigor que de blandiment «car cové necessariament que ab ferre sien curats aquells vicis que no senten benefici de medicina». ²

non guare xen ne si es endeclinació o en pujament e en quines persones Regna mes o jovens o vels. E encara sapiats ab los vicaris o Recctors de cascuna parroquia e encara en los ordens quants corsos hi ha hauts en cascuna la setmana present e perquina malaltia son morts si per glanola o per altra malaltia e que de tot clarament e distincta nos en escriscats largament. Ja per altra letra nostra vos havem escrit quens trametessets lo falcó proençal sacre e nol nos havets trames perqueus pregam que decontinent lens trametats e de tot haiam encontinent vostra resposta. Dada en Manresa sots nostre segell secret a XXVIII dies Dagost del any MCCCLXXX *Primogenitus.*

«Dirigitur Episcopo Barchinone». R. 1659.—fol. 104 g.

Prohomens Manamvos que encontinent nos certifiquets del estament dela vila de Perpenya e dequexes parts circunveynes ço es saber com hi va daquestes epidemies e daltres malalties si ni ha e quantes ni moren lo dia e com deguisa que de tot haiam clara certificació vostra E sobre aço appellats los metges axí fisichs com cirurgians dela dita vila los dits dels quals sobre aço haiats ab sagrament E vosaltres fets ho tot reportar en scrits e trametets nos ho de present. Dada en Barchinona sots nostre segell secret a XXII dies de Juny del any de la nativitat de nostre senyor MCCCLXXXIIIIL *Primogenitus.*

Consulibus ville perpinianii. R. 1669.—fol. 22.

També ho demana a Colliure o En Berenguer d'Ortafá (id. id.

Al Jurats y prohomens de les viles de Borgia y Magallón (fol. 26).

Al Abat de St. Culpat del Vallés (fol. 37).

A En Pere Dartés pera Valencia (fol. 41 g.).

¹ R. 174—fol. 91 g.

² R. 1751—fol. 109 g.

Sa conducta professional y personal envers los prínceps contribuí en gran manera que tinguessin per divisa tècita l'*honora medicum propter necessitatem*. El meteix Pere III, ab tot y el seu autoritarisme, els guardaba gran consideració: en una malaltia del Infant Martí si bé de passada li tramet unes cobles que ha compostes referents a «Cavallers de qui ne on se deuen fer», també li recomana qu'estigui a regiment dels metges y qu'eviti coeses contraries.¹

L'Infant primogènit escriu a Johana de Valois, sa primera esposa, malalta a Beziers, «fets ço qu'els metges consellaran car daçons farets pler y si lo contrari feyets, ço que no creem, fernes niets gran desplaer»;² y l'endemà li repeteix «pregantvos si plaer nos devets fer que nos forcets e stigats a regiment dels metges car açò sera cosa de quens farets lo maior plaer que fer nos poriets»;³ y al presentàrseli un home de Mallorques oferintse a guarir l'Infanta, lo tramet a Beziers advertint als familiars de la Duquessa: «tempero no volem que res li do per la boca sens que los metges no y sian cor ell nos ha dit que no li donara res sino de paraula».⁴ En una malaltia d'altra muller sua, li recomana qu'estiga a regiment dels metges car més val star un poch a lur ordinació que no longament per necessitat». ⁵ Matha d'Armagnach està malalta a Saragoça y Johan recomana als qui l'envolten que procurin estiga a bon regiment e consell de metges e que si demana coeses contraries li contestin que no se'n troben.⁶

Els prínceps los tenien tota mena d'atencions, complacencies⁷ y delicadeses y els preparaben cambra en lo Palau: «e a

¹ R. 1261.—fol. 162.

² R. 1738.—fol. 43.

³ R. 1738.—fol. 43 g.

⁴ R. 1738.—fol. 43.

⁵ R. 1738.—fol. 43.

⁶ R. 1741.—fol. 46.

⁷ «Lo Rey.

Honrat Abat. Nos sabents quen Jacme Barçalo, de Gerona, hom jove de edat xxiiij en xxv. anys illuminat del Esperit Sant, ha proposat e vol renunciar als delits del mon e en vostre horde e Monas-

nos vengades dreyta via a la aljafaria de Saragoça, do nos posamos e do trobaredes cambra parellada e todo lo que vos mester hau-redes,¹ escriu a mestre Johan Dordas d'Osca. Si estaben delicats o en estat de senectut los trametien les andes pera que poguessin viatjar, si no ab comoditat, ab menys molesties: «*E ha-vemos acordado que porque vos sodes antigo e vengades mas a nues-tro placer que vos enciamos las andas de la dita Duquessa (la mu-llel del Primogènit) e las bestias qui aquellas lievan.*»²

Advoquen per llurs interessos com fa el Primogènit ab els de Mestre Burriach devant dels cònsuls de Perpinyà³ y els de Mestre Minguet y sa muller, pends de sentencia, ab lo promovedor dels negocis de la Cort del Senyor Rey.⁴ Axí com lo Rey mana que'l's jurats de Saragoça paguin l'anya-da d'iguales que deuen a Mestre Simón de Prades,⁵ defensa les assignacions dels mestres Querol y Geronès sobre les ren-des de l'Aljama dels juheus d'Osca y ordena al Governador del Rosselló que procuri agafar micr Berenguer dez Prats qui fugí vers les parts de Narbona ab alguna quantitat d'argent

tir al qual ha singular devocio servin a nostre Senyor Deu e volents per consegüent donar loc al seu bo e saludable proposit Moguts per la rao dessusdita e ha humil suplicacio sobre aço a nos feta per Mi-cer Narcís de Sentdionís, conseller e promovedor dela nostra Cort e per maestre Ramón Carol e maestre Guillem Cagarriga, metges nos-tres, vos pregam com pus afectuosament podem que lo dit Jaeme quens trametem per aquesta rao reebats en frare e monge del dit vos-tre Monastir e reebut lo tractets favorablement e benigne. E sera cosa acceptable segons creem a nostre Senyor Deu e de que farets a nos agradable servey. Data en Barchinona sots nostre segell secret, a xxx dies dagost del any mil ccc lxxxvi. *Rex Petrus.*

Dirigihir abbatii Monasterii populeti. R. 1292 - fol. 52 g.

Desde Saragoça, lo Rey Johan, a 13 de Juliol del any 1388, recon-mana ab eficacia al Abat de Ripoll que accepti com a Monjo del seu Monestir a Antoni, fill del jurisperit de Barcelona, En Bernat Lena y consanguini de Mestre Guillem Colteller. R. 1869.—fol 50 g.

¹ R. 1742.—fol. 55.

² R. 1742.—fol. 55 g.

³ R. 1739.—fol. 158.

⁴ R. 1738.—fol. 13 g.

⁵ R. 1268.—fol. 4 g.

que'l cirurgià Mestre Guillem Carragiga li havia prestada després d'haverlo guarit.¹

A voltes els Infants apadrinaben els fills dels metges: «Com haiment entés que la muller del feel fisicià nostre maestre Bernat Oriol, la qual es prenys deu tost encaer e que nostra cara filla la Infanta pendrà plaer en esser sa comare. Perço volem eus manam que ho façats exeguir e cumplir encontinent que loch hage...». ² Y si axò els feyen al naixer, al contraure matrimoni els daban, com a Francescha, filla del Mestre Querol, ab mil florins ³ y com feu lo Rey Martí ab N'Angelina, filla de Mestre Francesch de Granollachs, regalantli també quatrecents florins d'or d'Aragó. ⁴

L'acció benèfica de la reyalesa envers sos arquiatres no s'extingia ab aquests, ans perduraba en llurs sobrevivents com ho demostra, entre altre casos, la concessió feta per lo Rey Martí, d'una masía en la parroquia de Fornells, a la viuda de Mestre Querol, qui havia romasa pobre y miserable. ⁵

* * *

Ab tot, En Colteller no era l'únic metge de cambra, ni podía serho, entre altres rahons, per l'extensió del Reyalme y la necessitat que tenia el Príncep, pera governar sos estats, de viatjar seguidament, anant d'ací d'allà, de Barcelona a Gerona y a Perpinyà y a Valencia y a Saragoça y a Tortosa; y porque'ls metges se veyen obligats a atendre llurs clienteles, car per més que, segons les Royals Ordinacions, s'establien torns de residencia a la Cort, la major part de les vegades no's complien per la pobresa dels emoluments, que no abastaben pera el sostentiment de llurs families, obligades a guardar les atencions degudes a llur posició social.

Aytals coneuses fan que's trobin servint la familia Reyal, Mestre Bernat Burriach, de Perpinyà: de Gerona, els físichs Ramon Querol y Guillem Colteller y els cirurgians Guillem Resol,

¹ R. 1292.—fol. 71. R. 1263.—fol. 74.

² R. 1668.—fol. 6 g.

³ R. 1772.—fol. 58. R. 1824.—fol. 68.

⁴ R. 2180.—fol. 7.

⁵ R. 2200.—fol. 64.

Bonanat Geronés y Bernat Çariera,¹ de llinatge de quirúrgichs dels reys: «sos predecesors de gran temps aençà sien estats metges e a servey nostre e de nostres predecesors», diu lo Rey en Pere:² jo he trobats dos Çarieres servint a Jaume II, contemporanis d'Arnau de Vilanova;³ de Barcelona, hi havien

¹ En lo *V Llibre de Comptes* del any 1372 R. 361.-fol. 123 d'en Pere Dezvall tresorer del Rey en Pere III: «Item done a Maestre Bernat çariera cirurgich del senyor Rey en paga pro rata daquells CCCLX sol. barchin a ell deguts ab albara de scriva de Racio scrit en pinà primer dia del mes d'abril del any MCCCLIX per raho de son vestit del dit any segons que en lo dit albara se cónte el dors del qual foren escrits per abatus per ma del notari qui la aposta feu que cobre CC sol. barchin».

D'un *Llibre de Comptes* de l'any 1376 R. 368: «Item done a la dona na Francescha muller de Maestre Bernat çariera qa enrera cirurgia de casa del senyor Rey curadora per lo dit marit seu dada e signada an Johan fill lur segons que de la dita carta apar per lo derrer testament del dit marit seu fet en poder den Berthomeu tort notari a XIII dies de febrer del any MCCCLXXI en paga daquells X mil solidos barchinonesos los quals eren deguts al dit Maestre Bernat ab letra del senyor Rey dada en Caranyena a VI de juny del any MCCCLXI per rao de graciosa concessió per lo dit senyor ab la dita letra se conte en lo dors de la qual foren escrits per abatus per ma del notari que la aposta feu la qual cobre den Bernat Miquel com a procurador de la dita dona na Francescha ab carta feta en Gerona a XI de Octubre del any MCCCLXXV e closa per lo dit Barthomeu tort. Es cert que la present quantitat li pague per mogubell de alguna moneda que presta a la cort II milia CLXXXIII solidos».

Los Llibres de Comptes esmentats estàn en lo *Arxiu del Reyal Patrimoni*.

«Lo Rey, car primogenit per letres quens ha trameses mossen Bernat de so havem entes que ell per malaltia que ha en sa persona no pot be cavalcar ans li convendria estar algun gran temps en Gerona per curar de la dita malaltia per tal car ses mes en podér de Maestre Bernat Çariera e esli de necessitat estar allí entre sia guarit e diu en ses letres que ja daquesta raho vos ha escrit afi que vos hi metessets capita pus ell per necessitat de sa persona noy pot eser axi com es dit...»

Lletre del Rey Pere III (Saragoça 22 Maig 1367) R. 1220.-fol. 833.

² R. 1260.-fol. 73.

³ En lo *Llibre de Comptes* d'en Pere Boyl tresorer del Rey Jaume II, consten pagats en lo mes d'Abril en l'any 1302 «CXX sous barcelonesos an Jacme e an Berenguer Çariera cirurgians del senyor

n'Arnau Germà, Bernat Minguet, Francesch Conill, Bernat Fíguerola, Berenguer Dalós, Bernat Oriol y Ponç Salvador, metges de física, ab Guillem Cagarriga, cirurgià: de Saragoça Simon de Prades: Mestre Gabriel dez Cortell, Mestre Bartomeu Tresbens y En Jacme d'Avinyó, Batxiller en Medicina, de Valencia: Joan Fulgeni, metge y Pere Çaflor quirúrgich, de Mallorques: Mestre March del Corral, de Tortosa: Joan Dordas d'Osca y el Mestre Bartomeu de Torres, Ramón Falgàs y Nadal Embrí de Lleyda. No he trobat d'ahont eren habitadors los Mestres Alteraga, Pere Miquel, Joan Dalzem, Jaeme Dezfar físich y Pere Dezsoler cirurgià. Els físichs juheus eren: Jocef Avenarduch, Salamó Caravida, Benvevist Samuel, Bonjuha Cabrit, Cresques, Vidal Gracià, Do Yçrach, Mosse Alatzar, Adzay Brunell de Montblanch, Juneç Trigo y Abraham. Ademés el moro de Xàtiva Mahomet Alhasen, el moro convers Mestre Gue-rau y alguns intrusos com la fembra d'Oriola que's feya passar per metgessa,¹ En Berenguer de Fluvia de València,² En Guillem Tomàs de Martorell³ y el menoret fra Guillem de Campllonch.⁴

Entre aquest estol brillaba sobiranament, com Sirius en mig l'estelada, el nostre Guillem Colsteller y ell era l'home de la confiança ilimitada; el Primogènit no vol que's separi ni un instant de sa muller y desde Besalú mana a madona Constança de Perellós digui a «Mestre Guillem Colsteller que nos partesca una ora de la Duquessa, ans continuament vinga ab ella fins que sia ab nos»;⁵ y en altra lletra insisteix: «volem eus manam que façats venir ab la Duquessa, pus ve per terra, mestre Guillem Colsteller y que per res no romanga nes partesca della un

Rey a cascun dells LX sous». Y en lo mes de maig: «Item an Jacme Çariera XL sous jaquesos».

He trobada una concessió feta l'any 1337 per Pere III sobre bens del Bisbat de Gerona a favor del «*dilectum et cirurgicum nostrum Arnaldum... Riaria inde factam...*» (R. 862. fol.-52.). Vull creure que també pertany al llinatge dels Çariera, per més que un córch entre nom y cognom s'hagi menjat el Çà que sols té el valor d'article.

¹ R. 1751.—fol. 59.

² R. 1742.—fol. 72 g. 73 y 74.

³ R. 1744.—fol. 1.

⁴ R. 1740.—fol. 82 g.

⁵ R. 1749.—fol. 27 g.

pas». ¹ Lo Rey s'ampara ab ell, quan convalescent d'una indisposició se propassa en lo menjar, escrivint a la Reyna desde Gerona: «som ben guaríts e menjam polles e bevem vi per la manera acostumada ab consell de mestre Guillem Colteller»; ² y jaent malalta a Saragoça Dona Violant, el Rey, tres hores ans del sol exit, escriu a Mestre Guillem que hi vaja «continuament caminant de dia e de nit, a les majors jornades que puxats, com sia gran perill en la triga». ³ No cal dir si en temps epidemial Johan I deixarà de reclamarlo: «es de gran necessitat que un bon metge estíà prop de nos e de nostra cara companyona». ⁴ Bé hi havia metges a Barcelona, y bons metges, però quan l'Infanta Johana hi cau malalta, el seu pare vol que mestre Guillem hi vagi desde Gerona pera tenir d'ella «sobiranana cura e diligencia» ⁵ y lo meteix fa el Rey D. Pere quan lo pacient és l'Infant Martí, pregant al Mestre vagi a la Ciutat comtal perque la malaltia «ha durat e dura més que no seríà mester»; ⁶ al meteix temps solicita de la seva nòra, ab la qui estava el Mestre geroní, que l'autorisi ausentarse. Malalt el Primogènit a Saragoça, encara que tenia al costat Mestre Dordas, demanen En Colteller que hi vagi y abdós tractin lo malalt. Y quan estava convalescent, el Rey sab que hi ha malalties a Saragoça y escriu als Mestres Colteller y Dordas y a mossen Llop de Gurrea, que li plauria que'l Duch anés a la *Serrania* o a altre lloc hont hi hagi sanitat, però que axò ho acordin ab los metges si aquests ho troben profitós; ⁷ també ho escriu al seu fill y de pas li reitera qu'estigui en bon regiment «segons que trobarets del consell dels dits metges». ⁸

Axí les coses, la Duquessa s'emmalaiteix, el Duch recau y el Rey, indignat, repta a Mossen Lop perque ha permès que'l Duch romangués a Saragoça «e por el Duch fincar aquí o partir la Duquessa no guerra antes ne mas tarde e el Duch si finca aquí

¹ R. 1749.—fol. 29 g.

² R. 1959.—fol. 54.

³ R. 1961.—fol. 86.

⁴ R. 1748.—fol. 45 g.

⁵ R. 1747.—fol. 98 g.

⁶ R. 1260.—fol. 131.

⁷ R. 1261.—fol. 166.

⁸ R. 1261.—fol. 166.

puede haver gran periglo» y li mana que'l facin sortir de la Ciutat, o a cavall o en andes. ¹

Surt el Duch de Saragoça dreta vía a Carinyena y apro pantse l'hivern, el Rey li adverteix que «per rao dela gran e larga malaltia que havets hauda vos devets esser fort descarnat e per consegüent tembriets molt abans les fredors eus serien fort dampnoses», recomanantli se'n vagi «en Regne de Valencia qui es terra calda e sana d'hivern». ²

Durant aquesta malaltia y convalescencia no'l dexà Mestre Guillem, car ab l'Infant se'l troba a Valencia, ahont anà, seguint lo consell del seu pare. A Valencia té un altre accident y Mestre Guillem n'escriu al Rey, ³ contestantli aquest recomanantli la salut del seu fill y que d' hora en hora seguexi comunicantli. ⁴

De la matexa manera basquejaben que sortís de la seva ciutat pera anar a Figueras o al hostal de la Belladona prop d'Hostalrich, que a Vich, o a Tarragona, o a Valencia, o a Saragoça o en altre lloch, fos hont fos l'egregi malalt, car pera guairir les malalties lo consideraben «en tot cas molt necessari». ⁵

Quan la Reyna, mare de Johan I, s'agreuja a Lleyda de l'última malaltia y Pere III veu la gravetat de sa muller, innova cuya corrents a Mestre Guillem que «la Reyna es malalta de malaltia de que ha perill, perque en tot cas del mon volriem que vos fosssets en sa cura»; y li mana qu'encontinent partescà de Gerona y vaja a Lleyda a jornades tirades y que no estiga ni retardi «una ora per dia de pasqua ne per cosa qui al mon sia, car pensar podets—diu lo Rey—que migra ora de vostre lagui poria esser gran perill». ⁶ Lo Rey del Punyalet, conexent l'estat de la sua esposa, boy sense esperança, s'aferra a la ciencia de Mestre Colteller com única ancla de salvament y li tarda que arribi a l'espona de la malalta, qui morí en lo Palau episcopal de Lleyda la diada del Divendres Sànt, sense rebre l'assistència mèdica de l'Arquiatra preferit, lo qual, malgrat la sua diligència, arribà ab retart per rahó de les distancies y els medis de locomoció usuals, per cuytats que fossin.

¹ R. 1261.—fol. 179.

² R. 1263.—fol. 27 g.

³ R. 1263.—fol. 148,

⁴ R. 1263.—fol. 148 g.

⁵ R. 1745.—fol. 82.

⁶ R. 1249.—fol. 39.

Y ho era tant el consultor predilecte, que'l prínceps s'esforçaben en evitar que aquesta predilecció arribés a conexença dels altres metges, pera no despertat gelosies y rivalitats, que no es pas d'ara l'*invidia medicorum pessima*. Sojornant ací a Geronia el Primogènit, té ardit quel Rey son pare, malalt a Barcelona, demana els Mestres geronins Guillem Colteller y Ramon Querol y tot seguit ordena que hi vagin, ¹ recomanant però a un seu familiar resident a Barcelona, faci per manera d'indicar al Rey que quan se trobi bé li retorni Mestre Guillem tot lo més aviat possible «per raó—diu lo Duch de Gerona—dels accidents que sovint nostra cara companyona la Duquessa ha e perque lo dit Mestre Guillem sab verament la complexio de la dita Duquessa e li da bons remeys e la dita Duquessa ha mes afeccio en lo dit Mestre Guillem que en alcun altre fisich e aço no sapien los altres fisichs». ²

Ell també dirigia lo *Botiquin* reyal, com ho demostra la lletra qu'escriu el Duch de Gerona al seu especier N'Esteve Catorra: «Nos devem partir dací dins breus dies (*de Gerona*). Perque volem e espressament vos manam que vista la present letra vingats a anos per metre apunt la caxa deles medicines de concell de Mestre Guillem Colteller ala manera ques pertany». ³

Lo succehit ab Matha d'Armagnach, partera del Infant Jaume, es altra penyora de la confiança y predicament que tenia entre la familia reyal. En lletra responsiva a una de la seva sogra qui, sospitant un gastament o part prematur, vol saber els formaments del nadó, li diu la jove que: «nasqué feble per lo mal prenyat que jo hagui pero deus mercé ell nasqué dret de sos membres e les oreilles quis deyts sis tenien, senyora nos tenien nes tenen ans eren e son axi com de tot infant que nes asos dies e deus merce lo dit infant ha pres e pren tot dia gran millorament e mama be e fa tots sos actes que fer deu. Quantes senyora de ço que dehits que jom so errada en mon prenyat, senyora Mestre Guillem Colteller qui sab tot lo fet segons quel ma dit na scrit al senyor Rey e a vos largament...»; ⁴ y dexa al metge que per ella faci la resposta y defensa del càrrec d'haver comptat malament. Es clar que tenia més rahó la sogra que la

¹ R. 1742.—fol. 106.

² R. 1742.—fol. 127 g.

³ R. 1744.—fol. 30 g.

⁴ R. 1809-99.

nòra, a la qui devien assegurar que's tractava d'un part a terme y lo bon Mestre Guillem mentia conscientment y piadosa pera no agreujar lo puerperi, evitant sofrís la desilusió propia de tota mare, y més quan aquesta ha d'ésser Reyna y predestinada a ésser mare de reys. Però el metge, hàbil y humanitari, conexecedor de la sua delicada situació y de la trascendencia política qu'en sí porta la vida o la mort d'un nadó destinat a la corona del Reyalme, axí com de primer antubi ho havia manifestat al Infant, també escriu al Rey y a la Reyna la veritat del fet y, home de seny y bon diplomàtich, ho fa ell meteix sense necessitat d'intermediari, qu'en casos consemblants podia ésser indiscret revelant lo que deu romandre secret, no sols per motius diplomàtichs, sinó perque la seva divulgació pot dexondir miseries y passions, enveges y rivalitats qu'esclaten en cafarneries inoportunes y bebes de mal gust.

En aquesta lletra que havem indicada, dirigida a Pere III y a sa muller Elianor de Sicilia, Mestre Guillem defensa a Matha justificant l'equivocació del part a terme, ab rahons d'observació clínica dels autors y ab casos per ell observats; però el cavaller y el metge hàbil envers la mare, no podia passar més avant, ja qu'envers els avis y el pare li barraben lo pas la veritat científica y el prestigi del clínic. No obstant, afirma, fonamentantse en rahonaments astrològichs que llavors estaben en predicament, que jatsia l'infant sia setmesó, és viable y ho confirma el qu'estiga bé de totes ses funcions. No'ns estranyi l'actualment fantàstica col·laboració de l'Astrologia ab la Pediatría: recordemnos que l'autògraf fou escrit l'any de Nostre Senyor 1374, per un bon filòsoph escolàstich, en plena influència de les constelacions en los cambis del cos humà. Demés, Mestre Colsteller, en la seva lletra, demostra conèixer el Tractat de la generació d'Avicenna, car segons aquest autor, l'infant no és viable a 8 mesos, perque si en lo primer mes la gestació està protegida per Júpiter, del qual ve la vida, y en lo setè mes està protegida per la lluna, que favoreix la vida per sa humitat y sa llum, en lo vuytè mes està sots l'influència hostil de Saturn, que's menja los seus fills. Per lo tant, l'infant no té aptesa pera conservar la vida en aquesta època de la gestació.

Per la seva importància y sobre tot per ésser curiosíssim transcrivim el document:

«Molt alt e mol poderos Senyor

Sapia la vostra Reyal magestat que segons una letra que yo he vista vos senyor duptats si lo senyor infant novellament nat primogenit del senyor es adres. hon molt poderos senyor sapia la vostra gran senyoria que de cert lo dit senyor infant es adres quar de cert senyor ell es de .vij. meses ho de .ix. meses. veus senyor la raho per que porien es penssen alcuns que sie de .ix. meses quar del temps que la senyora duquessa safolla fins que ha parit han passat .ix. meses complits. ver es senyor que en los primes .ij. meses la senyora duquessa hac de aço que dona deu aver mas poch e molt menys que no solia aver per que senyor ne contrastant aço la done pot esser prenys segons les nostres doctors. oc senyor yo re vistes moltes dones qui tot lo temps del prenyat avien ço que done deu aver e la senyora duquessa es cert que no nague si no aquells .ij. meses. e axi senyor si de .ij. meses es no es dupte que temps ha complit e per consequent pot viure noblement e be axi per part de la Rayl sobiran com per part de la Rayl jusane. Si lo dit senyor infant es de .vij. meses axi mateix senyor ha son compliment o per consequent pot viure axi per part de la Rayl sobiran com per part de la Rayl jusane. con en lo seten mes senyor Regne la lune e en lo noven Regne jupiter e aquests .ij. planetes son a vida. en lo vuyten mes senyor No pot viure creatura nadé en aquell com Regne saturnus qui es fret e sech e per consequent contrari per amdues les qualitats a principis de vide. pero senyor verament io dich que lo dit senyor infant es de .vij. meses complits. aço senyor dic per lo temps que la senyora duquessa los comença de sentir en lo seu ventre. Senyor aço no speciflich ara a la vostra senyoria quar serie larch descriure que ques sie senyor lo dit senyor infant ha totes senyes de viure qui de part de la senyora duquessa qui hague fort bons e endreçats parts qui es gran senyal de fortelea del infant. qui de part del dit senyor infant qui merce de Deu es ben creat e mame be e dorm be e folqua be o fa belles altres obres qui son degudes per natura noe serich pus daçó ala vostra Real magestat duptanme de anug. molt alt e molt poderos senyor nostre senyor vos alonch vida ab victorie de vostres enamichs.

Al molt alt e molt poderos senyor lo
Rey de sacre regie Aragonum magestatis,
Ala molt e molt poderosa senyora Ma seyora
la senyora Reyna.». 1

Lo vostre sotmes
e humil servidor
G. colteller.

1 Capsa Pere III. — Lletres rebudes agrup. alf. C.

Aytal confiança y afecció de la Reyal familia, ja l'havien portat temps enrera a ésser testimoni de la capdal aventura amorosa del Duch de Gerona, qual episodi, poch menys que desconegut, vull racontar mijançant la vostra benevolença.

Fadrí l'Infant, després d'innombres negociacions, generades per rahons d'Estat y dificultats y incidents enutjosos, motivades per l'enveja d'altres Corts, acabà per assolir la fermança de ses esposalles ab Johana de Valois, Princesa de la Casa Reyal de França.

S'esgranaba l'estiuada del any de la Nativitat de Nostre Senyor 1371, quan l'Infant reb l'ardit cert que la Duquessa, partida de Paris, venia ja dreta via vers Perpinyà; llavors tot seguit prega ab sengles lletres al vescomte de Roda, al Noble N'Aymerich de Centelles y a Mossen Ramon de Perellós, que per honor sua vagin de continent a la Duquessa llà hont la trobin y l'acompanyin fins lo terme de son viatge. Solicitada del seu pare la companyía de Mestre Coltellier,¹ surt de Valencia y passant pe'l Puig, ahont lo Rey lo feu cavaller, Murvedre, Morella, *Alcañiz*, *Tamarite de Litera*, *Campdasnos*, Tremp y Puigeerdà, arriba per fi a la vila rossellonesa. Durant los sojorns de l'excursió, els racionals no reposen, car esperonat per l'impaciencia escriu als embaxadors que anaben ab Dona Johana, que procurin apressar-se y que li'n tramen seguidament ardits d'ella y del seu estat. Envia mules a la nuvia y a sis cavallers capdals de son seguici;² al comprador Granell li encarrega que vagi a Sales, com pagador de totes les despeses de la comitiva, tan bon punt aquesta hagi passades les fites partioneres dels dos Reyalmes,

¹ Lo primogènit Darago.

Com lo senyor Rey nos haia atorgat que lo feel nostre maestre Guillem Coltellier sen vinga ab nos Percos pregam, dehim e manam que si compte noli havents fet per sa quitació que vista la present lin façats tro al dia que daqui partira car daçons farets asenyalat servey e plaer *Data et signata ut proxime litera*. (Loch del Puig de Valencia a 20 de Juliol 1371). *Primogenitus*.

Dirigitur. Al feel nostre En Pere de margens scriva de racio del senyor Rey. (R. 1737.—fol. 87 g.).

² R. 1737.—fol. 79 y 83.

multe ab, et multe poderos senyors

Si en la vest royal magestat q' regnos. vne leit q' yo ha vista. nos
senyors d'ys q' le senyor infant noulement nos p'maginat et q'
senyor es adys. hon multe poderos senyor ~~et~~ p'sen la nostre
g'ren senyours q' d'ort lo dit senyor i'sant es adys quez q'
ort senyor ell es d'ny meses he d'ix meses. vng senyor
le p'ho p' q' pour es p'vressen deuns q' p'sen d'ix meses quez
et temps tenu q' la senyora duguesta p'folla fuis q' ha p'ut
han p'ut ix meses complis. vng es senyor q' en los p'mes
q' meses la senyora duguesta hat de q' dona don uex mas
poch et multe ueyns q' no p'ut uex q' senyor no constaut
q' la donec pot ester p'pus signos los nostres doctres. et il
senyor yo ne vistres matres donecs q' tot lo temps et puyat
d'ys q' donec don uex et la prima duguesta es ort q' no
negue p' no e'ells q' meses. ~~et d'ix meses es p'vres~~ et
xvi p'vres q' d'ix meses es ne es d'ys q' temps ha co
plis ~~et~~ 2 p' constaut pot vire noblement et bie. xvi p'
part d'la p'ayl febrance com p' part d'la p'ayl justice. Si
le dit p'vres i'sant es d'ny meses ~~de~~ matres senyor ha
pon compliment et p' constaut pot vire xvi p' part d'la
p'ayl febrance com p' part d'la p'ayl justice. com en le p'tem
mes senyor regne le lune et en le noues regne p'ut et
astes q' planetes ~~son~~ vire. en le vuytre mes senyor il p'ut
vire creature uer en xvi com regne s'ens q' es fait
sech et p' constaut contyn p' endus les glutins a p'upis d'
vire. po p'vres virent le d'ys q' le dit senyor i'sant es d'
ix meses complis. ego senyor d'ys q' lo temps q' la senyora
duguesta los conuex q' ~~l'heure~~ en le seu vant. senyor q'
no p'cessich era ale nostre senyours que senyor lech de p'vres
q' quez les senyors lo dit senyor i'sant ha toutes p'vres d'vire
et q' d'ys p' le senyora duguesta q' h'ure fort bons et endus
g'ren senyoral d'faveux et i'sant. q' d'ys p' le dit senyora
i'sant q' n're d'ens es bon et et mane be et dom be. et folon
be et fa be. les alt's obes q' son d'g'des p' n're. nos p'p' p'us
deco ale nostre p'ayl magestat duguesta d'vire. multe ab
multe poderos senyor nostre senyors nos alons vire ab i'vto
ris q' nostre magistris.

Multe ab et multe poderos p'vres constaut d'ys

et multe regne d'mons et magistris

Tela multe et multe poderos mons et magistris la
vira Povra

lo vest j'ut nos et
lyayl B'yez. G'el

pera que no tinga de gastar ni sòu ni malla mentres petxi terra catalana.¹ Demana al seu cosí, lo Bisbe de Valencia, què d'amagat de tothom li faci a mans cinchecents florins qu'ell deu voler despendre a son albir, sense donarne compte. Conexent el caràcter atrabiliari del seu pare, li escriu pregantli fervorosament que vagi ab temps a Perpinyà pera rebre la nòra, puig en lo cas contrari «jo'n rebria vituperi e desonor e los strangers e altres s'en traurien escarn ço que no entenç que jaquissets encorrear sguardat que so vostre primogenit». ² Aquesta lletra la reforça ab una altra a la Reyna, en la qual aferma que «la honor mia vostra es. E creegats que sens lo senyor Rey e vos jo no seria en perpenya ans hi seria segons be conexets ama desonor». ³ Y tot lo camí fou una seguida tramesa de correus de bustia ab lletres estimulant els freners, armers, brodadors de fil d'or y de seda, argenteres, a tots quants treballaben pera que les noces del Primogènit responguessen a la consuetut del Casal d'Aragó y al entusiasme y enamorament del Príncep, no perque la conegués, sols per les references que de la bellesa de Johana li havien donades los missatgers enviats.

De Valencia estant, el Rey, ultra desitjar que tot estigués al punt y res manqués a la honor y estament que's merexien obsequiadors y obsequiats, Majestat externa per excelencia, tenia a cor que'l Casal d'Aragó no sofrís minva en son prestigi als ulls de sa nòra y dels seus accompanyants de la Cort francesa. A aytal objecte, ademés de trametre els seus capellà ab les joyes de la Capella Reyal ⁴ y majordom y sastre major y d'obrir sa arquimesa de bat a bat, feu aportar a Perpinyà totes les corones d'or y altres joyes y vaxella d'or y argent previament reemudes y quitades de la penyora en que estaben ⁵, especialment la preuada copa d'or que tenien en llur poder els hereus d'En Francesch dez Bosch. ⁶

Mentrestant els preberes y escolans, sots la patronia del capellà de Pere III Fra Guillem Beya, expressament enviat ab tres còfrens plens de joyes de la capella del Rèy, endiumenjaben la

¹ R. 1737.—fol. 91.

² R. 1737.—fol. 95.

³ R. 1737.—fol. 94 g.

⁴ R. 1230.—fol. 146.

⁵ R. 1230.—fol. 146.

⁶ R. 1085.—fol. 92.

capella major del castell, preparaben els ornaments sagrats y polien l'urna de cristall y jaspi, guardadora de les reliquies de Santa Florentina, de Sant Lluís Rey de França y de Sant Narcís de Gerona. Netejaben les llanties de Damàs y els canalobres d'argent obrats, agençant l'altar ab pomells de flors cullides en les valls canigonenques, y la nau ab enfilalls de nèbules de colors diferents.¹

Dintre el Palau, en los tinells, lluhien les vaxelles d'argent sobredaurades y enriquides d'esmalts, artístichs pitxers y grans y cisellades conques o bacines pera dar ayguamans y grials y godofres o gots y barques y talladors de maravellosa factura. Les donzelles y esclaves omplenaben almorratxes ab l'aygua ros contenguda en barrals damasquins y ab aygua almescada, coloçant en la llexa del recambró destinat a la Duquessa, entre altres perfums, la rabaça de linya aloe y la capsà rublera d'aucellets de Xipre.

Obehint la veu del Majordom Reyal, los cochs y cambrers y el Museu y el Reboster, anaben y venien atrafegats posant en ordre les viandes y els carratells de vi grech y de la terra y els confits y aixarops y llepoleríes de tota mena: y ho feyen ab estímol vanitós, perque, com lo seu Senyor, tenien present que la novella Duquessa de Gerona provenia de la Casa de França y devant d'ella y de son seguici s'havia de palesar qu'el Reyalme d'Aragó no estava en peu d'inferioritat y podia sostindre la comparança.

Albergat vòra el Castell, lo sastre major del Rey feya la cambra nupcial y vestedures para el Primogènit y el seu pare² y obehint los seus manaments el mestre de cortines Passarell, juheu de Barcelona, ab sos ajudants, paramentaben les cambres

¹ Nèbules o neules de diferents colors, planes, tal com surten dels neulers, sense rotllar, travessades en los centres per les cues de fulles d'euja; quedaben les fulles en un plà y en altre les cues que's lligaben ab cordill d'empalomar. Servien pera guarnir les sglesies en diades senyalades, com ara s'adornen els carrers ab cadenes y banderetes de papers de colors. Jo he vist en la diada de Pasques agençada ab neules simulades, car eren de paper, l'església Parroquial de Sant Miquel de Cànoves. Aquesta costum perdura també en altres parroquies vallesanes com Corró de Munt, Samalús, etc.

² R. 1085.—fol. 98 g.

castellanes ab historiats draps de paret d'Arraç y ab draps d'or vermells, blaus y blancks.¹

Los setials, dossers, escons, arquibanchs y àdhuch els pedriços festejadors del finestrals, se recobrien ab coxins y draps d'or y de seda; los escuders provehien les forjades brandoneres de brandons de cera ab les senyals d'Aragó y de França: mentres a baix, els macips arranjaben les estables y netejaben les gripies pera les cavalcadures.

Correus d'adzembles entrabien en lo pati, carregades a seny de vitualles y atuhells y peces de vellut, xamellots, tafetans y altres fardatges y penes vayres y arreaments y arneses. A la remor seca del refrech espurnejador de les ferradures ab los còdols del paviment y al seguit dringar de cascabels y picarols, s'hi afegien les mallades dels llenyaters damunt els tascons, asclant llenya pera els festers o teyeres, y el martelleig dels mestres de fusta qui montaven tirades de taules pera els convits y refrigeris, catafalchs pera jutglarejarhi y hostatges improvisats a Fra menors y altres casals, pera els nobles, senyors y prelats, prohomens, consellers, jurats, pahers y cònsols, que desyàra anaben arribant y els que més endavant arribarien cavalcant sengles mules guarnides ab selles, capçanes y pitrals de virolats colors... Y per irònich contrast, a tots aquests sorolls, s'hi barrejaben els bels y b:uels del bestiar y el catasqueig de l'aviram, víctimes innocents qu'en los corrals, corts y galliners, esperaben els coltells dels vaylets de cuyna.

Los pescayres del estany d'Evol, qui jau part d'ençà del pich de Madres, y els pescadors de Canet y de Colliure, estaben amatents pera trametre, quan los hi demanessen, somades de peix a obs de les taules principesques. Axí meteix, los monjos de Sant Martí, l'hora arribada, trametriren sarrions de gel embollat y arrebassat a la gelera de Balaig.

Los monters reyals y els de Johan, preparantse pera exir a cacera de selvatgines, los uns s'ensajaven a cornar, los altres llossaven els ferres de llurs ascones y els falcons, aztors y esparvers rumbejant sengles cascabels de Milà y gits ab senyals del Rey y del Primogènit, frisaben en les perxes pera que'l's traguessin del falconar y, descaperuçats, los llenceassin al espay pera fer presa de les perdius, llebres y conills, alçades pe'l's clapits de la goçada.

¹ R. 1085.—fol. 98.

Y en aquest rusch immens, hont cadascú laboraba mel de noces, no podien faltarhi els ministrers, els xantres, els trovadors de dances y els glosadors de gestes, los quals procuraben apendre llurs sonades, virolays, ballets y romances llegendaris, pera galejarho en la gran diada solemnisadora del mullerament de llur príncep y protector emèrit; la maynada escoltava embadalida enfront dels alberchs d'hont brollaben les armonies de sons d'instruments o de veus humanes y les declamacions ampoloses de les populars llegendas d'En Guillem de Cabestany y d'En Jofre Rudel, del Tristany, Lancelot y Parceval, Gerard de Rosselló y la cançó de Roland.

Ab l'alegroya inconsciencia dels brivalls de la menestralia y dels remences, contrastaben les cares conciroses dels cortsans per la tardança d'alguns alts personatges, entre altres los Reys, qui, per mar, havien d'arribar de Valencia, el comte d'Urgell, al qual faria cavaller lo Primogènit totjust fos nuvi ¹, y lo comte d'Ampuries, qui, per honor del seu cosí, havia de tenir taula rodona y ordenar torneigs y altres jochs semblants. ²

Quan, per la porta d'Elna, entraben a Perpinyà matxos truginers ab xabegades d'espígol y arguensades del brancatge de murta, llor y boxerica, pera enjoncar y empaliar los carrers per hont havia de passar la novella Duquessa, els palacians commissionats pera retre homenatge a la nuvia y en nom del esposat donarli la benvinguda, exien dret a Beziers, deixant la vila embotcallada en un ambient precursor de festa, que de fòra li portaben els forasters convidats y de dintre esclatàba espontàni, car lo nuvi feya vint anys que a Perpinyà havia vist per primera vegada lo sol esplendent de Catalunya.

Però en mig del aldarull y el bullici, de la eridoria y les riallades y el formigueig d'habilitaments tan luxosos com diversos, un jorn entra en lo burg, per lo camí de Narbona, un correu a esperons batents, pantejant lo corcer y empolsat l'home, qui descavaleca a la llinda de Fra menors y, flectant lo genoll, entrega al Primogènit una lletra closa. Per l'adreça, endevina qu'es de mossen Berenguer d'Abella, acompañant català de l'Infanta francesa. Tremolós treuca el segell de cera roja, obre el plech y, haventlo llegit, la cara se li esblayma; son camarlench innovaba al Duch de Gerona que Dona Johana, greument malalta de

¹ R. 1737.—fol. 93.

² R. 1737.—fol. 94.

disenteri, romanía a Beziers y que desconfiant dels seus metges pregaba al príncep que li trametés los qui ell tenia. Desde l'arribada del correu malestruch, la joya y els alegroys, com per art d'encantament, esdevingueren complantes: la Dissort llençà la pedra al fons del gorch Estelat y les goges, tornades bruxes, congiarien la tempesta.¹

No cal dir, que pochs moments després de llegida la lletra, cavalecaben vers Beziers Mestre Bernat Burriach de Perpinyà y nostre Guillem Coltellier, los quals a la primera visitació declararen que la malalta estava en perill imminent. Johana de Valois qui sospitaba el seu estat, palesà que'l major desig que ella havia al món era de conixer l'esposat y quan l'hagués vist «que faes deu ço que li plaguès»: insistí en la súplica, car de veure'l «vijarès li seria que sempre fos guarida». Y el Duch de Gerona, Infant per gerarquia y infant de cor, contra lo parer del seu Consell, determina anarhi y simulant que marxa a Salces a la cacera del senglar, accompanyat dels incondicionals y del segui-*ei* indispensable y la canilla d'alans, surt de Perpinyà. Arribat a Salces se disfreça y ab tres cavallers dexa la colla, passa la Corbera y va caminant fins que s'atura en una granja d'Hospitalers, vòra la vila albigesa de Beziers, a la qu'espera entrarri hora fosecant pera esquivar indiscrecions. Ja en l'alberch, lo matí següent qu'era el jorn de Santa Maria, va al hostatge de la Duquessa, entra en la cambra y parla ab ella per primera volta...²

Què devia pensar aquella donzella de quinze anys, sentintse morir en lo precís moment de copsar la felicitat, maridantse ab lo Primogènit d'Aragó, gentil, arrogant, de bon veure, de bona fama y millor caràcter? Com devia bategar el cor del príncep reyal contemplant la mort aletejant al entorn d'aquella verge de rulls d'or, filla de reys y qu'ell havia escollida pera que fos la mare dels seus fills y l'àngel de la Pau en son Reyalme?...

Dexà l'alberch y ab el cap eot passà el pont vell, prengué lo camí de Sarenyach, y per mar baxà a Canet, y de Canet, per terra, anà a Perpinyà.

Les plomes d'oca dels escrivans de ració seguien redactant lletres que'l Primogènit segellaba ab son segell secret. Però ja

¹ En lo Conflent encara viu la tradició popular que un roch tirat a les aygües del estany Estelat fa esclatar la tempesta.-Les goges o fades o dones d'aygua, són benastrugues, al revés de les bruxes.

² R. 1738.-fol. 42. g.

no eren comminatories y frisoses, objectivant la festa cobejada: tenien deix de tristor y adés eren freturoses de novelles de la malalta, adés confermaben la prometença feta per Dona Johana a un Sant de la terra del Duch de Borgonya,¹ o bé demanabén pregàries y misses en cascun dels ordens religiosos de Barcelona pera la sanitat de l'esposada, y també a una devota barcelonina de gran fama, l'almoina de les seves oracions.²

Passats dos dies del retorn de Beziers, rebia l'atribulat Infant l'esglayador ardit de la mort de sa esposa... L'immaculada flor de lliri del verger de França se marcí sense embaumar ab son perfum terra catalana, devallant a la tomba ab les primeres ilusions d'un príncep y potser al ensems ab lo pervindre glo-riós de tot un poble!

Ben segur que Mestre Guillem remembrà per sempre més la greu ferida cordial del seu egregi client, sols guardadora ab lo bàlsem prodigiós del temps!

* * *

Ab tot y son prestigi en les altes regions, may refugí el compliment austèr dels deures de ciutadanía que'ls compatricis li confiaben, conexadors del seu talent y discreció y de l'influència qu'exercia prop les personnes del Rey y del Primogènit. Quan Mossen Galceran de Vilarig los fou imposat per Capità ab motiu de companyes estranyes que passaben per Catalunya, los Jurats y Prohoms de Gerona protestaren, elegint com un dels missatgers de la Ciutat pera anar al Rey En Pere, qui's trobaba a Barcelona, Mestre Colteller, considerantlo apostà pera ésser exaudit del sobirà sobèrch y informal, acostumat a fer la sua voluntat sempre que podia, passant per damunt de lleys y de pactes y de fermances donades. Mestre Guillem acceptà la delicada comanda dels conciutadans y acompañat de l'altre missatger, En Bernat de Sitjar, se presentà al Rey portant ab dignitat y enteresa la veu de la Ciutat de Gerona.³

A n'aquest home, preclar ciutadà y notable arquiatra, los Reys l'amparaben en sos drets y el defensaben, correspondent axí als favors que d'ell rebien y a la honor que'ls feya aytal ser-

¹ R. 1-49.735.

² R. 1735.-49. g.

³ R. 1245-143 g.

vidor. Perxò quan En Bernat de Pinós, Doctor en Lleys y Jutge de la Cort de Gerona, en ausencia del Mestre, se presentà en sa casa pera un assumpte de Curia a rebre declaració de sa muller, lo Primogènit escriu al funcionari reyal, signant expressament la lletra de sa mà, recriminantlo fortment per aytal acte: «e haut esguart dels serveys notables que lo dit Mestre Guillem fa continuament a nostre persona e nostra cara companyona la Duquessa e que ell es al senyor Rey e a nos en evident reputació de bona fama e vench a nos per compulsa del dit senyor Rey e nostra siam molt desplaents de ço ques diu per vos esser fet a ell e a casa sua cregats que per aquelles coses sots vos digne de gran punicio». ¹

1. «Lo Primogenit e lochinent etc.

Nos conflavem molt que vos haguessets afeccio segons erets e sots tengut e devets per rao del vostre ofici en preservar los nostres e lurs coses e majorment aquells qui son acostats a nostra persona de infamia e molestació e mostrats a nos e als dits servidors per vostres obres lo contrari Pertal com segons havem entes vos ab la cort per sola asserció dalecuns pretendents que la muller del fel metge nostre Mestre Guillem Colteller lo qual està en nostre servey continuu havie hautes alcunes coses dela contribució feta dels bens de una dona de la Ciutat de Gerona sots anat a casa del dit Mestre Guillem en vituperi e desonor sua qui era e es absent de la Ciutat de Gerona e en nostre servey com dit es Per reebre confessió dela dita sa muller per la rao damunt dita la qual cosa podierts be conixer ques fahie en lesio dela fama dels dit Mestre Guillem e muller sua donats aquells marit e muller per criminosos de furt On com nos haut esguart als serveys notables que lo dit Mestre Guillem fa continuament a nostra persona e de nostra cara companyona la Duquessa e que ell es al senyor Rey e a nos en evident reputació de bona fama e vench a nos per compulsa del dit senyor Rey e nostra siam molt desplaents de ço ques diu per vos esser fet a ell e a casa sua cregats que per aquelles coses sots vos digne de gran punicio Perque reprendents vos de ço que fet havets vos significam que nos farem reebre e haver plena certificació de les dites coses e aquella reebuda si trobarem que per justicia vos dejats esser punit de aquelles nos vos en punirem per tal manera que vos haurets en memoria aytant com viurets ço que havets fet e als altres sera exempli que vullen assaiar aytals coses Data en Valencia sots nostre segell secret a xxv de Maig del any mcccclxxiiii *Primogenitus*.

Al feil nostre en Bernat de pinos Doctor en leys

Jutge dela Cort de Gerona

Dominus dux misit eam signatam expresse» R. 1739.—fol. 83 g.

Lo Rey y el Primogènit li vengueren la jurisdicció alta y baxa del lloch y terme d'Esponellà en la Garrotxa, y dels habitants en aquells, ordenant al Batlle del lloch y al subvicari de Besalú que procuressin donarli en la presa de possessió «tot aquell aviament e endreç que necessari sera» y si lo contrari fessin els comminen que'n respondrien ab llurs personnes y bens. Lo document reyal autorisa al novell propietari pera eregir forques, costells, pèrtigues y altres signes denotadors de mer y mixte imperi y omnímoda jurisdicció: «*et in illis et alia fustigando incarcerando aures manus e pedes nares e alia membra auferendo e truncando ac privando suspendendo et morti corporali e civili tradendo relegando exulando e alio quoniam punicionis e condemnationis genere punire remittere e perdonare ac eciam componere de criminibus seu delictis e aliis e peccuniam inde provenientem.*»¹ Al cap d'un any li posaben dificultats per la jurisdicció del Castell: acut en greuge al Primogènit y aquest tot seguit, atenent lo prech del «*fidelis fisici domus nostre Guillermi Colstellerii magistri in medicina*», mana que no se li posin destorbs, sots pena de mil morabatins a més d'incorrer en l'ira y indignació del seu pare y seva. Com li havien enderrocadades les forques, el costell y la pèrtiga o pal, el Primogènit ho fa retornar al primitiu estat y en lo meteix lloch, a despeses de la comunitat de la vila de Besalú, reintegrant incontinent a Mestre Guillem en la seva possessió, de la qual n'havia sigut expoliat.²

Per haverse negat els hereus d'un abat de Ripoll a pagar els honoraris devengats per Mestre Colsteller «*requisitus e rogatus versus pertulerit labores e expensas magnas in accedendo personaliter diversos vicibus ad eundem abbatem apud villam suam oloti feecit e medicamina composuerit dicti abbatis imfirmitatibus oportuna de quibus nulla satisfaccio per dictum abbatem dum vixit nec post eius obitum per suorum bonorum detentores...*», lo Rey En Pere fa obrir informació al auditor de sa seva Curia.³

Y ell servia la familia reyal, no pe'ls honoraris que pogués devengar, sinó per devoció a la reyalesa qu'en aquells temps pretèrits tenia sincers defensors y entusiastes y desinteressats

¹ R. 1660-fol. 53 g. R. 1001. — fol. 96 g. R. 1284. — fol. 11. R. 1686. — fol. 90 g. R. 1690. — fol. 83 g. y R. 1699. — fol. 10.

² R. 1727. — fol. 91 g. R. 1701. — fol. 246 g.

³ R. 1288. — fol. 93

servents. Encara que l'Infant li hagués assignada la pensió a les rendes en l'Arquebisbat de Saragoça, no la cobraba pas ab molta regularitat; segons lo III Llibre de Comptes d'Eu Pere Descoll, tresorer de la Casa Reyal, cobraba ab albarà d'escrivà de ració, per sa provisió, vint sòus per dia ¹ y per anar dues vegades de la ciutat de Gerona a Barcelona, de manament de Pere III, li foren donats cinquanta florins d'or d'Aragó. ²

Lo vitalici que anteriorment havem indicat, consistia en set mil sòus anyals, afermats per lo Primogènit en y sobre les rendes, lleudes, emoluments y altres drets al dit Príncep pertenents en lo Castell, Vila y Port de Colliure y en sos termens y territoris. ³

Si, obligat per necessitats peremptories, lo tresorer reyal retrassà la paga de la messió que li era deguda, la Reyna ordena al oficial que'l paguin tot seguit, ja que «Maestre Guillem es home a qui lo señor Rey e nos som molt tenguts e quins ha servit e serveix altament continuament e be», ⁴ y en altra lletra in-

¹ «Item done a Maestre Guillem Colteller metje de física de casa del senyor Rey ab albara de scriva de Racio scrit en Valencia a VI dies de Juliol del any MCCCLXXI los quals li son deguts per rao de sa provisió es a saber del primer dia del mes de Juny del ditany tro per tot lo VI dia de Juliol apres següent del any damunt dit qui a rao de XX solidos per dia fan segons que en lo dit albara se conte sobresignat de ma del senyor Rey DCCXX solidos».

«Item done a Maestre Guillem Colteller metje de física de casa del senyor Rey ab albara de scriva de Racio los quals li son deguts per rao de sa provisió la qual per lo senyor Rey li es taxada es a saber del VII en dia de Juliol tro per tot lo derrer dia del dit mes del any present segons que en lo dit albara se conte que cobre CCCXX solidos barcelonesos». *Arxiu Reyal Patrimoni.-V Llibre de Comptes del tresorer Pere Desvall any 1371.* Reg. 360.-fol. 62 y f5.

² «Item done a Maestre Guillem Colteller metje de física de casa del senyor Rey los quals li eren deguts ab albara de scriva de Racio scrit en Barchinona a XXVIII dies del mes de Janer del any present per rao de graciosa concessio per lo dit senyor a ell feta perço com de manament seu vench II vegades dela ciutat de Gerona a Barchinona segons que en lo dit albara se conte que cobre L florins dor» *Arxiu Reyal Patrimoni.-Llibre de comptes del any 1376.* Reg. 368.

³ R. 1764 - fol. 159.

⁴ «La Reyna

En Pere Marrades be creem no ignorets com diverses vegades

sisteix: «Molt som maravellada e no poch agreujada car a Maestre Guillem Colsteller qui segons sabets e es notori, ha servit e serveix tot dia singularment al senyor Rey e a nos en les pus cares coses que havem»: recrimina la dexadesa perque «el senyor Rey e nos havem »ço a cor tant que més no poriem dignament també per la qualitat del deute com per los singulars surveys tots altres sobrepujants quel dit Mestre Guillem nos fa no sens quaix importable carrech de sa persona e per los quals mereix ésser preposat a tots altres assignataris e totes altres favors no solament del senyor Rey e de nos mas encara de nostres sotmeses majorment familiars e domestichs». ¹ Ademés

vos havem prenat e manat que segons quens havets promes en Barchinona fahessets e donassets tot loch que mestre Guillem Colsteller metge de casa lo senyor Rey e nostra hagues les asignacions dels xx milia Dclvi sous viij diners barchinonins qui per lo dit senyor temps ha li son deguts sobre les comissions deles demandes dela coronacio del dit senyor que Mossen Bernat Margarit en Pere ça costa e en Prat Narbones han en cathalunya e vos menyspreant los manaments del dit senyor rey qui semblantment vos en ha scrit eus en scriu e nostres aço no havets fet ans ho recusats daque som fort maravellada e no menys agreujada com ja per sola simpla lletra nostra ho deguessets haver complit majorment que sabets quel dit Maestre Guillem es hom aqui lo senyor Rey e nos som molt tenguts e quins ha servit e serveix altament continuament e be per queus pregam e manam con pus estretament podem quencontinent façats al dit Maestre executoria de la dita assignació...» (Saragoça 12 maig 1388).

D. P. Marrades *thesaurario dom. Regis*. (R. 2037-fol. 126).

¹ «a Bernat de Prat Narbones dela Tesoreria del senyor Rey e Reyna.

Molt som maravellada e no poch agreujada car a Maestre Guillem Colsteller qui segons sabets e es notori ha servit e serveix tot dia singularment al senyor Rey e a nos en les pus cares coses que havem no havets pagada la assignació que ha sobre les demandes dela coronacio segons que us es estat manat per lo dit senyor e nos ab letres penals e fort espesses a les quals deguerets haver obeit liberalment e prompte sius moguessen vera obediencia egualtat e rao e altres deguts esguards majorment atesa la forma e expressió deles dites letres per les quals havets pogut veure quel senyor Rey e nos havem aço a cor tant que mes no poriem dignament també per la qualitat del deute com per los singulars surveys tots altres sobrepujants quel dit maestre Guillem nos fa no sens guaix importable carrech de sa persona e per los quals mereix ésser preposat a tots altres assigna-

d'aquesta intimació a Bernat de Prat Narbonés, de la Tresorería del senyor Rey, recomana l'assumpte al Vicari y al Batlle de Gerona.¹ Y quan el juheu Alatzar Galluf se retraca de pagar les terces de llurs quitacions ordinaries als metges, li mana enèrgicament que pagui tot seguit a Guillem Coltellier.²

* * *

Les precedents notes històriques tocants l'home de ciencia resultarien incompltes si omitissem lo que'ns diuen los Registres del Arxiu, parlant de la col·laboració de Mestre Coltellier en les experiencies fetes per lo Primogènit ab la banya d'unicorn.

Tinguem present qu'en los temps viscuts per Mestre Coltellier, si encara tardaren a apareixer les monjoyes partioneres entre l'Alquimia y la Química, l'Astrologia y l'Astronomia, no passà lo meteix ab lo Curanderisme y la Medicina, perque a hores d'ara aquests dos últims camps romanen encara sense dextrar y no es fàcil que arribin a serho d'una manera definitiva, ja que l'orbetat humanal en ses diferents modalitats d'extensa gamma, confondrà els termenals, com confondrà sempre els de la superstició y la creencia religiosa. No es donchs estrany qu'En Guillem Coltellier col·laborés ab Johan I en les experiencies sobre els efectes antitòxicos de la banya d'unicorn en l'home, portades a terme a Saragoça, car les experiencies de biología comparada les havia ja fetes precisament a Gerona. El meteix Princep explicà detalladament al Comte d'Urgell com conegué la banya d'unicorn y els experiments fets pera assegurar-se si era certa la fama de que venia precedida:

Sojornant a Perpinyà, un escuder del comte d'Armagnach, procedent de Rodes, li donà un troç de banya d'unicorn, expli-cantli qu'estant en Rodes vegé com aquell Maestre, després d'haver fet donar metzines a dos cans, tocaren ab la dita banya

taris e totes altres favors no solament del senyor Rey e de nos mas encara de nostres sotmeses majorment familiars e domesticos. Perque com lo senyor Rey estomachat daquest fet vos scriva altra vegada segons veurets per sa letra...» (Saragoça 1 Agost 1388). (R. 2037-fol. 149 g.).

¹ R. 2037-fol. 149 g.

² R. 1749-fol. 26 y 96.

un dells qui guarí, y l'altre morí. Ohida aquesta relació, Johan I volgué repetir l'experiencia, obtenintne lo meteix resultat que'l Maestre de Rodes.

Llavors de Perpinyà vingué el Primogènit a Gerona, y el dia del divendres sant «anants per les esgleyes segons es acostumat e passants per .l. carrer (*es lo princep qui parla*) oym en una casa grans erits e plos e nos volguem saber que ere alló e digueren nos que eren dues criatures poques qui havien menjat realgar e nos entram en la casa on eren e veem les criatures qui eren fort inflades e quaix a la mort traguem aquell troç del unicorn que nos ara portam e metem lo en aigua e dela dita aigua begueren les dites criatures e tantost foren guarides així que huy son vives e sanes. Apres una dona vidua daquesta Ciutat la qual segons fama no es bona de son cors e sos amichs per la desonor que navien donarenli metzines a menjar e tantost ella se sentí metzinada tramete a nos per layqua en que toca lo dit unicorn e begue de la dita aigua e guarí tantost e huy en dia es sana. E depuys no la han gosada metzinar Apres una dona damordedeu vench a nos e vans dir que son fill estaye a la mort e nos demanamli que mal havie e ella dixnos que havie la mala buanya e que havie e demanans dela dita aigua e nos donamlin e enviam a .l. cavaller nostre e feu li beure de la dita aigua e ruxarenli la cara on havie la mala buanya segons que nos li haviem manat e dintre .ll. dies lo fadrí guarí e es viu e sá Nos ara volents provar coquens havets trames dela dita banya entenem haver .ll. coloms o polls e ferlos em donar metzines forts perque dejen morir e ala .l. farem tocar de la dita banya e alaltre no perque sapiam si ço que nos tenim provat es per les experiencies damunt dites». «Apres, altre jorn una dona de poch stament vench ab una filla sua al braç anos e dixnos que ala dita sa filla .l. surpí la havie picada en la cara e veemli la cara tota inflada e dixnos silayqua del unicorn li seria bona e nos diguemli que hoc e banyam en layqua lunicorn e femlin beure e ruxar la cara eaço li fem continuar .ll. dies arreu e guari tantost e huy en dia es sana».¹

Fins ara no hi ha cap indici de l'acció terapèutica de l'unicorn, sobre tot en los intoxicats per via gàstrica. Però al any següent y trobantse el Primogènit a Saragoça, fa experiencies directes, no en goços, ni coloms, sinó en l'home y explica al seu

cosí, lo Bisbe de Valencia, que a un juheu condemnat a mort li feu pendre metzines, ordenades per Mestre Guillem Colteller y Mestre Johan Dordas, y després que les hagué begudes, caygué com mort, y llavors li ferèn pendre a la força «cinch cullerades d'ayqua en que la dita banya era estada banyada e feuli gitar mantinent totes les dites metzines e torna tantost en son seu axi com si res no ho fos estat e visch despuy .v. jorns aytan sa com dabans mas despuy lo faem penjar». ¹

No és lo moment d'escatir en què consistia la banya d'unicorn, ni si era un antitòxic o un antídota o en qual capítol de la terapèutica toxicològica s'ha d'enquibir. És un tema que's presta a llarga discussió, àdhuc donant per sentada la bona fe dels qui intervenien, tant per una part, com de part altra. Prescindint dels casos de Perpinyà y dels casos de Gerona, en los quals no's parla d'emesis, ni en sentit afirmatiu, ni en sentit negatiu, y fixantnos sols en la relació que fa lo Primogènit, de Saragoça, detallantla, tot donaria a creure mirantho a bell ull, superficialment, que's tractaba d'un emètic. Però també el juheu podia haver vomitat per excés de tòxic, sobre tot si aquest era el realgar, que tant predicament tingué entre'ls tòxicshs migevalls; ademés, s'ha de tenir present que'ls efectes emèticshs de la banya d'unicorn no s'experimentaben quan diariament en los menjars dels prínceps y papes servien de prova pera evitar els envenenaments a que estaven exposades aquelles potestats. És que, pera esdevenir substància emètica la banya d'unicorn, calia combinarla ab el tòxic, com en lo cas del juheu?...

Com havem dit suara, l'intervenció directa de maestre Guillem és de naturalíssima explicació: home del seu temps, no's podia sotstraure al ambient d'època que tot ho impregnava: sentiments, costumes, idees, usatges, institucions: a la faysó dels altres homens, respirava a ple pulmó la cobejança de lo maravellós, com feren Ramon Lull y Arnau de Vilanova, en terres catalanes, el Dante a Italia, Roger Bacon a Oxford y Bernat de Gordon a Provença, abans qu'ell; y després d'ell, no sols els homens de ciencia qu'existiren fins el terme de l'edat mitja, sinó els del Renaxement y àdhuc els nostres moderns, si bé ab diferents estats alotròpicshs segons el medi hont se descapdellaba l'acció y el nivell de cultura científica y social per ells assolit.

Aquesta nubècula, donchs, que veyem ara al lluny, que co-

¹ 1745, fol. 137.

nexem ab lo nom de Superstició y qu'entela als nostres ulls la brillantor del cèlebre Arquiatra migeval, no s'és formada a expenses de la seva personalitat: són elements despresos d'una civilisació de cinch centuries que, condensats, s'han interposat entre ell y nosaltres.

Senyors: treballarem tots desde nostres respectius camps d'acció pera que revisquen los nostres homens, los nostres monuments, l'història jurídica, la literatura nostra y el pensament filosòfich, axí com la ciencia, les cançons y tradicions, costumes y llegendes, tot lo de casa, espiritualisat per l'alenada vivificant de la llengua. Així y sols axí, pot ésser possible reconquerir lo patrimoni que generacions descuydades y distretes dexaren abandonat; axí y sols axí, podría ésser possible, ab la vera civilisació actual, la Catalunya del passat, tal com era, ab totes ses virtuts pera seguirles y rebutjant sos defectes. Femho ab unció devota pera reembre nostres avis de passades desidies, y potser un dia sentirem retrunyir, per les afraus y maresmes y montanyes y valls catalanes, l'august y redemptor *Fiat* que, daurantles de bell nou ab l'aubada de l'ànima esplendent de la raça, destriàrà les boyres de l'indiferència y del oblit qu'ensoleallen les tradicions nacionals.

Però cal renunciar fermament a seguir renegant del nostre llinatge y a mantenir rompuda la cadena de perpetuines que ens lliga ab lo passat. Fem lo possible y lo impossible pera que no'ns succeeixi que, tot y clamant dolorits com Cèsar contemplant després de la batalla de Farsala, lo que fou emplaçament de Troya:—Adhuch les ruïnes han desaparescut!—anessim com novells juheus per aquests mons de Deu, sense aixopluch nacional, sentse agombol de Pàtria, com navilis mancats de timó a mercè de les onades del mar fortunal de les cancelleries y forasters a casa nostra, sentint l'anatema dels catalans qu'en la tomba dormen lo somni etern de la mort y dels infantons qu'en lo bressol y ab lo somriure als llabis viuen somnis de color de rosa.

Y vós, honorable y venerat mestre Guillem, vós, a qui si Johan I, com August, hagués tingut un Virgili, aquest ves hauria endreçades lloances com les que endreça el poeta toscà a

L'arquiatria del César: ¹ si en les regions ultratèrrenes escolteu la veu meva, jo vos prech fervorosament y devota, vullau acullir bondadós l'homenatge que, desde l'espona del Onyar, qual remoreig tantes vegades haurieu sentit y als peus de la Seu hont pregabeu, vos endrecen vostres successors, els metges de llengua catalana, per haver sabut mantenir encesa l'antorxa de la ciencia nostrada, iluminant ab ella, durant un quart de segle, les inteligencies de vostres compatrioies y de vostres sobirans, al ensems que's retornabeu la sanitat perduda.

Aquest homenatge és un acte de restitució portat a terme pe'l IV Congrés de metges, qui, havent trobada la gemma, l'ha encastrada de bell nou en la diadema que la Gerona migieval, egregia maynadera de Johan I, merexedora de perennal lloança, ofrenà a la Ciencia mèdica catalana.

¹ *Virgili. Catalecta XIII. Ad Antonium Musam.*